

РОЗДІЛ 1.

СКЛАДОВІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТИ ОБЛІКУ

1.1. Сутність та значення інвестицій

Інвестиційна діяльність підприємств є одним з найбільш складних і ризикових видів діяльності. Її результати мають значний вплив на ефективність підприємництва, забезпечення високих темпів їх розвитку, підвищення конкурентоздатності як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. До суттєвих чинників, що гальмують розвиток інвестиційної діяльності в Україні, слід віднести: низьку інвестиційну привабливість підприємств, слабкий державний захист капіталу інвесторів, відсутність ринкової інфраструктури і дієвих механізмів щодо здійснення інвестицій та повернення капіталу, недостатню економічну ефективність інвестиційних проектів, а також певну недосконалість нормативно-законодавчої бази щодо регулювання даного питання.

В Україні до моменту трансформації економіки та проведення ринкових реформ поняття інвестицій майже не використовувалося в повному його розумінні та зводилося до довгострокових вкладень капіталу у основні засоби, що практично ототожнювало інвестиції з поняттям «капітальні вкладення».

Термін «**інвестиція**» офіційно увійшов у використання з моменту прийняття у 1991 році Закону України «Про інвестиційну діяльність» [1], згідно з яким **інвестиції** – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої утворюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Однак дане визначення не враховує, що на сьогодні інвестування здійснюється в основному в грошовій формі.

Податкове законодавство України [2] трактує **інвестиції** як господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно. Надане визначення не зовсім коректно ототожнює

інвестиції з господарськими операціями, хоча це насправді цінності, які вкладаються в господарську діяльність підприємства. Крім того інвестування не передбачає обмін активів на кошти або майно, а навпаки здійснюється шляхом вкладення коштів у фінансові, матеріальні та нематеріальні активи.

Міжнародні стандарти обліку більш повно трактують термін «**інвестиція**» та визначають його як актив, утримуваний підприємством для приросту капіталу через розподіл доходу (наприклад, відсотків, роялті, дивідендів та ренти), для збільшення вартості капіталу або інших вигод для підприємства-інвестора, наприклад завдяки торговельним відносинам [3].

Метою здійснення інвестицій виступає отримання додаткового прибутку або досягнення певного соціального ефекту шляхом вкладення підприємством тимчасово вільних коштів у різні види підприємницької діяльності.

Узагальнюючи всі трактування поняття «**інвестиція**» можна визначати її як вкладення грошових, матеріальних та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» **формами інвестування** можуть виступати наступні цінності [1]:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності.

1.2. Класифікація інвестицій

В економічній теорії і на практиці з метою ведення обліку, аналізу і планування інвестиції класифікують за окремими ознаками, що наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Класифікація інвестицій

Класифікаційні ознаки	Види інвестицій	Характеристика
1	2	3
1 За об'єктами вкладення	Реальні (капітальні)	Вкладення коштів у реальні активи як матеріальні, так і нематеріальні, тобто виробництво, реконструкція, будівництво, модернізація певних потужностей, переоснащення виробництва.
	Фінансові	Вкладення коштів у різні фінансові інструменти, переважно у цінні папери
2 За рівнем ризику	Безризикові	Вкладення коштів у об'єкти інвестування, за якими відсутній реальний ризик втрати капіталу і майже гарантовано отримання розрахункової суми інвестиційного доходу
	Ризикові	Передбачає можливість втрати прибутку або всієї суми інвестованого капіталу
	Венчурні	Пов'язане з кредитуванням і фінансуванням науково-технічних розробок і винаходів, також характеризується найвищим ступенем ризику
3 За суб'єктами інвестування	Вітчизняні	Характеризують вкладення капіталу резидентами, тобто юридичними або фізичними особами, даної країни в об'єкти інвестування, які знаходяться на її території
	Іноземні	Передбачають вкладення капіталу нерезидентами в об'єкти (інструменти) інвестування даної країни

Продовження табл. 1.1

1	2	3
4 За характером участі в інвестуванні	Прямі	Передбачають пряму участь інвестора у виборі об'єктів інвестування і вкладення капіталу. Вони здійснюються шляхом безпосереднього вкладення капіталу до статутних капіталів інших підприємств. Пряме інвестування здійснюють в основному досвідчені інвестори, які повністю проінформовані про об'єкти інвестування
	Непрямі (портфельні)	Передбачають вкладення капіталу інвестора, опосередковане іншими особами (фінансовими посередниками)
5 За періодом інвестування	Короткострокові	Характеризують вкладення капіталу на період до одного року (короткострокові депозитні вклади, векселі, короткострокові облигації)
	Довгострокові	Характеризують вкладення капіталу на період більше одного року (реальні інвестиції, пов'язані з процесом виробництва)
6 За формами власності капіталу, що інвестується	Приватні	Характеризують вкладення коштів фізичних і юридичних осіб
	Державні	Характеризують вкладення капіталу державних підприємств, а також коштів державного бюджету різних рівнів і державних позабюджетних фондів
	Іноземні	Характеризують вкладення іноземних інвесторів з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту
	Спільні	Характеризують вкладення капіталу державних підприємств та іноземних інвесторів

В залежності від виду інвестицій, придбані інвестиції відносяться до капітальних чи фінансових. До капітальних інвестицій відноситься придбання основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів, до фінансових інвестицій - придбання акцій, облигацій, інвестиційних й депозитних сертифікати, інших цінних паперів.

В залежності від строку утримання та можливості реалізації інвестиції поділяються на довгострокові та поточні. Класифікація інвестицій в залежності від періоду їх утримання наведена в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Класифікація інвестицій підприємства в залежності від періоду їх утримання

Вид інвестицій	Період утримання, об'єкти інвестування	
	поточні інвестиції (до 1 року)	довгострокові інвестиції (понад 1 рік)
Капітальні інвестиції	х	в нематеріальні активи
		в основні засоби
		в інші необоротні активи
Фінансові інвестиції	Поточні фінансові інвестиції	інвестиції пов'язаним сторонами за методом участі у капіталі
		інші інвестиції пов'язаним сторонами
		інші інвестиції непов'язаним сторонам

Як видно з таблиці 1.2, капітальні інвестиції можуть бути тільки довгостроковими, а фінансові – як поточними, так і довгостроковими. Поточні фінансові інвестиції – це інвестиції на строк, що не перевищує одного року, які можуть бути вільно реалізовані у будь-який момент. Довгострокові фінансові інвестиції – це інвестиції на строк, що перевищує один рік, які не можуть бути вільно реалізовані у будь-який момент. До них можуть бути віднесені придбані акції або частки у статутному капіталі інших підприємств з метою довгострокового інвестування, володіння корпоративними правами і отримання прибутку.

1.3. Поняття інвестиційної діяльності як об'єкта обліку та нормативно-правова база його регулювання

Нинішня нормативно-правова база України, що регулює інвестиційну діяльність, складається з більше ніж сотні законів та інших нормативних актів. Серед них слід, насамперед, відзначити закон України «Про інвестиційну діяльність» [1], НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4], які створюють основу для обліку інвестиційної діяльності.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» [1] трактує інвестиційну діяльність як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Згідно НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4], інвестиційна діяльність – це діяльність з придбання та реалізації тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Інвестиційна діяльність є невід'ємною складовою всієї господарської діяльності підприємства та відноситься до його звичайної діяльності. Звичайна діяльність підприємства передбачає операційну та іншу звичайну діяльність, яка поділяється на фінансову та інвестиційну.

З моменту вкладення капіталу до моменту отримання вигод проходить певний проміжок часу, який називають інвестиційним лагом. Тобто процес інвестування складається з окремих циклів з чітким виділенням моменту вкладення капіталу, тривалості інвестиційного лага та моменту одержання ефекту.

Порядок обліку та відображення у фінансової звітності результатів інвестиційної діяльності в залежності від виду інвестицій регулюється окремими нормативними документами. Перелік основних нормативних та регулюючих документів, які регламентують облік інвестиційної діяльності, наведений в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

**Основні нормативні та регулюючі документи, які регламентують
облік інвестиційної діяльності**

Вид інвестиції	Придбання	Продаж
Капітальні інвестиції	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4]	
	П(С)БО 7 «Основні засоби» [5]	
	П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [6]	
	П(С)БО 16 «Витрати» [7]	П(С)БО 15 «Дохід» [8]
	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку [9]	
	План рахунків бухгалтерського обліку [10]	
Фінансові інвестиції	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4]	
	П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [11]	
	П(С)БО 16 «Витрати» [7]	П(С)БО 15 «Дохід» [8]
	П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» [12]	
	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку [9]	
	План рахунків бухгалтерського обліку [10]	

Суттєвою проблемою є те, що нормативно-правові документи, які регулюють питання обліку інвестиційної діяльності, залишаються неузгодженими між собою.

Основними нормативними документами, що визначають поняття інвестиційної діяльності та її оцінку, є НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4], П(С)БО 7 «Основні засоби» [5]; П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [6] та П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [11].

П(С)БО 7 [5] та П(С)БО 8 [6] визначають методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про капітальні інвестиції. П(С)БО 12 [11] визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції.

1.4. Об'єкти та суб'єкти інвестиційної діяльності, принципи її обліку

Об'єктами інвестиційної діяльності, згідно з законом України «Про інвестиційну діяльність» [1], виступають будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Даний перелік об'єктів інвестиційної діяльності не суперечить НП(С)БО 1 [4]. При цьому забороняється інвестувати в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом.

Суб'єктами (інвесторами і учасниками) інвестиційної діяльності згідно з Законом України «Про інвестиційну діяльність» [1] можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав.

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» [1] **інвестори** — це суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позикових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності.

Учасниками інвестиційної діяльності в Україні можуть бути:

- органи, уповноважені управляти державним та муніципальним майном;
- організації та підприємства, підприємницькі об'єднання, громадські організації та інші юридичні особи всіх форм власності;
- міжнародні організації, іноземні юридичні особи;
- фізичні особи – громадяни України, інших держав.

Інвестиційна діяльність суб'єктів України за її межами регулюється законодавством іноземної держави, на території якої ця діяльність здійснюється, відповідними договорами України.

Усі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності та господарювання мають однакові права щодо здійснення інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачено законодавчими актами України.

Інвестор самостійно визначає цілі, напрями, види і обсяги інвестицій, залучає для їхньої реалізації на договірній основі будь-яких учасників інверсійної діяльності, у тому числі через організацію конкурсів і торгів.

За рішення інвестора права володіння, користування і розпорядження інвестиціями, а також результатами їх здійснення можуть бути передані іншим громадянам і юридичним особам у порядку, встановленому законодавством. Взаємовідносини при такому передаванні прав регулюються ними самостійно на основі договорів.

Інвестиційна діяльність може здійснюватися за рахунок:

- власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);
- позичкових фінансових коштів інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);
- залучених фінансових коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб);
- бюджетних інвестиційних асигнувань;
- безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян.

Оскільки принципи бухгалтерського обліку єдині для всіх видів діяльності, то облік інвестиційної діяльності ґрунтується на таких **основних принципах**:

- обачності - застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;

– повного висвітлення - фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

– автономності - кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

– послідовності - постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики, зміна якої можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

– безперервності - оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі;

– нарахування та відповідності доходів і витрат - для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів; при цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

– превалювання сутності над формою - операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

– історичної (фактичної) собівартості - пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання;

– єдиного грошового вимірника - вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці;

– періодичності - можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності.

1.5. Завдання для самоперевірки

1. Дайте визначення терміну «інвестиція» за національним законодавством.
2. Дайте визначення терміну «інвестиція» за міжнародним законодавством.
3. Дайте визначення терміну «інвестиційна діяльність».
4. Які цінності можуть виступати у якості форм інвестування?
5. Наведіть класифікацію інвестицій за різними ознаками.
6. Перелічити об'єкти інвестиційної діяльності.
7. Перелічити суб'єктів інвестиційної діяльності.
8. Наведіть принципи обліку інвестиційної діяльності.
9. Чим зумовлена наявність інвестиційного лагу?